

Demografsko zdravlje

Ankica Smoljanović, Vladimir Mayer, Slobodan Lang, Ivana Bočina, Mladen Smoljanović
Zavod za javno zdravstvo županije splitsko - dalmatinske, Hrvatski zavod za javno zdravstvo

Uvod

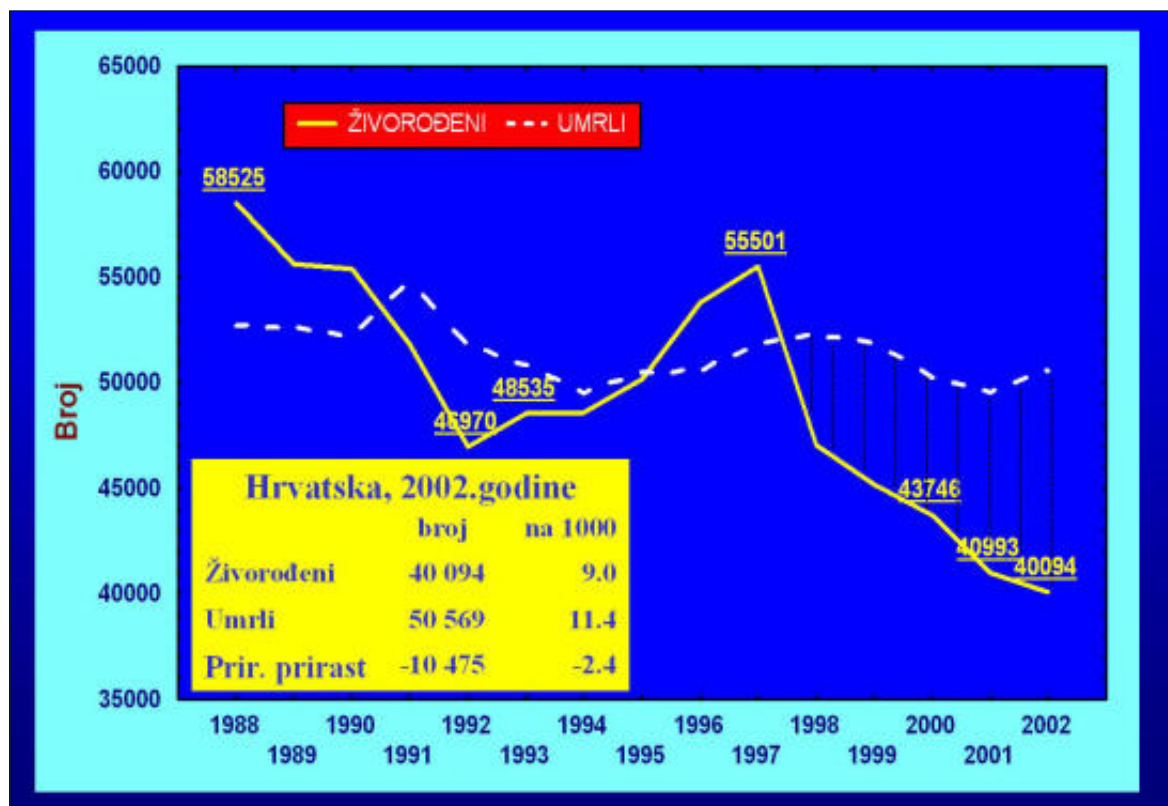
Stanovništvo / populacija je temeljna vrijednost socijalno-medicinskog, odnosno javno-zdravstvenog interesa i zauzimanja, jer se dinamika i postignuti stupanj socijalno-gospodarskog razvoja stanovništva očituje u vitalnim događajima i biološkoj strukturi a i jedna je od osnovnih odrednica zdravstvenog stanja i zdravstvenih potreba.

Prema relevantnim demografskim pokazateljima Hrvatska demografski umire.

Naime, Hrvatska je u prvoj polovici 1990.-ih prvi put nakon Drugog svjetskog rata zabilježila prirodno smanjenje stanovništva. Krajem 1990.-ih Hrvatska bilježi strmi pad nataliteta, koji 2002. godine rezultira prirodnim smanjenjem stanovništva s više umrlih (10 475) nego rođenih, odnosno stopom negativnog prirodnog prirasta od -2.4 na 1000 stanovnika.

Ovako dramatičan trend depopulacije Hrvatske upozorava hrvatsku javnost da se "Primjenom zastarjelih metoda postižu zastarjeli rezultati" (Slika 1.).

Slika 1. Prirodno kretanje stanovništva Hrvatske od 1988. do 2003. godine

Sto godina nakon Prve, Hrvatska je na pragu Druge demografske tranzicije, koja stavlja Hrvatsku pred novi izazov - svladavanje niskog fertiliteta i s njim u svezi promijenjenih stilova življenja, kao novije pojavnosti na njenim područjima.

Postavlja se pitanje: Imamo li prave odgovore na nadolazeće promjene, potrebe i probleme?

Cilj rada

Cilj je rada pobuditi interes i potaknuti svrhovito djelovanje znanstvenika i stručnjaka javnog zdravstva na buduće demografske promjene Hrvatske, dajući prikaz ukupnog kretanja stanovništva Hrvatske u razdoblju 1857. - 2001. godine s naglaskom na tranziciju dobno-polne strukture poslije Drugog svjetskog rata, ne upuštajući se u analizu vitalnih događaja, migracija ni ratnih gubitaka kao njenih odrednica, te ukazati na prepoznate prisutne značajke Druge demografske tranzicije stanovništva Hrvatske.

U ovom radu naznačeni su pristup i metode za potrebe nadolazeće Druge demografske tranzicije.

Rezultati

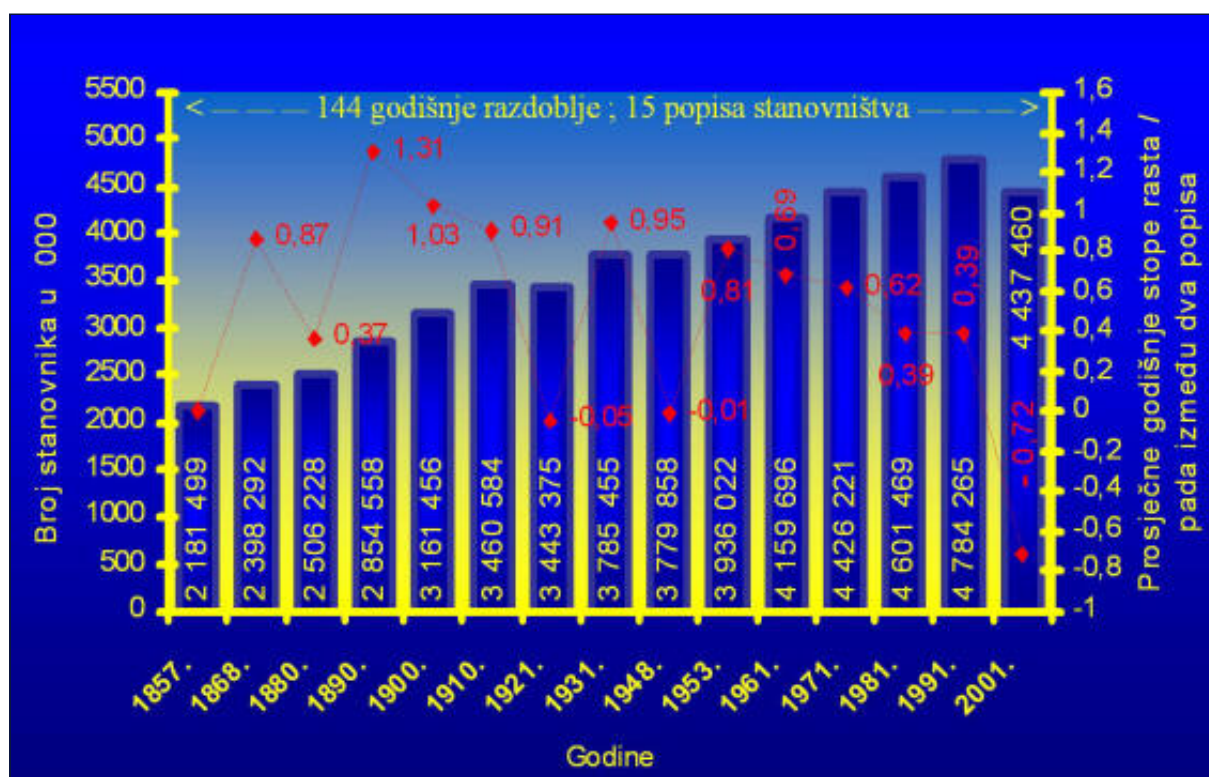
Stanovništvo Republike Hrvatske u današnjim granicama, prvi put je popisano 1857. godine. Od tada, pa do posljednjeg 15. popisa 2001. godine, u 144-godišnjem razdoblju ukupan se broj stanovnika tek udvostručio (bazni indeks 100 = 2 181 499 stanovnika 1857; bazni indeks 203.4 = 4 437 460 stanovnika 2001. godine).

Lagani, neravnomjerni brojčani razvoj stanovništva uočava se već i prema apsolutnom broju. Prosječne godišnje stope rasta/pada ukupnog broja stanovnika, koji eliminiraju različito duga među-popisna razdoblja, upravo ističu prisutne značajne razlike u brzini rasta ukupnog broja stanovnika u pojedinim među-popisnim razdobljima.

Najviša prosječna godišnja stopa rasta bila je u među-popisnom razdoblju 1880. - 1890. godine (1.31%), a iza tog razdoblja ova stopa bilježi kontinuirano snižavanje (1981. - 1991. = 0.39%).

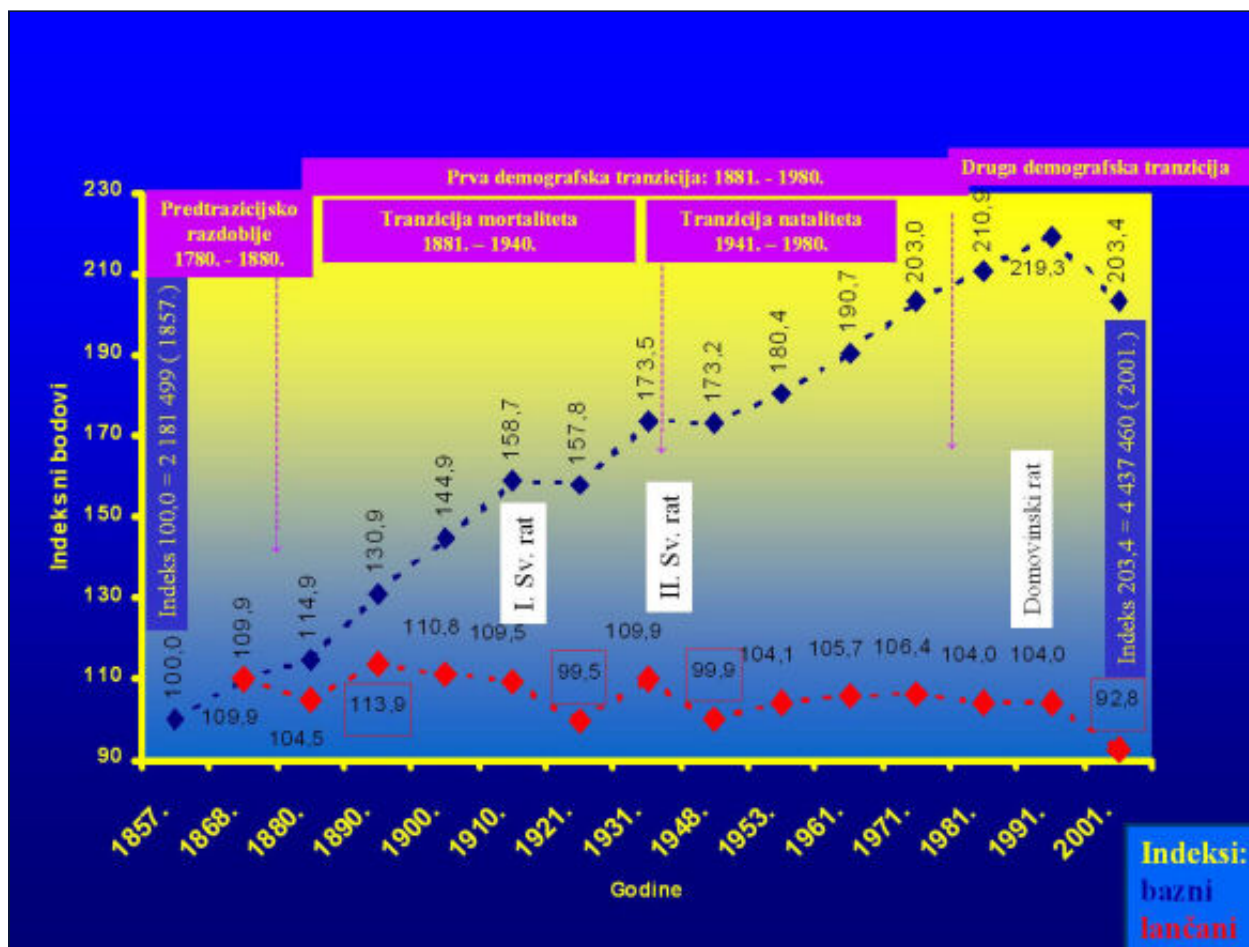
Izrazito poguban utjecaj ratnih zbivanja na kretanje ukupnog broja stanovnika Hrvatske izražen je prosječnom godišnjom stopom pada u oba svjetska rata i tijekom Domovinskog rata (Slika 2.).

Slika 2. Broj stanovnika i prosječne godišnje stope rasta / pada od 1857. do 2001. godine

Na prikazu dinamike rasta stanovništva bazni indeks pokazuje da je u razdoblju 1880. - 1940. godine, s izuzetkom Prvog svjetskog rata, Hrvatska ostvarila najbrži porast stanovništva. Nakon Drugog svjetskog rata nastupilo je razdoblje sporijeg porasta stanovništva, da bi u posljednjem desetljećima prošlog stoljeća (1971. - 1991.) stanovništvo ušlo gotovo u fazu stagnacije razvoja.

Slika 3. Dinamika rasta stanovništva Hrvatske u razdoblju 1857. - 2001.

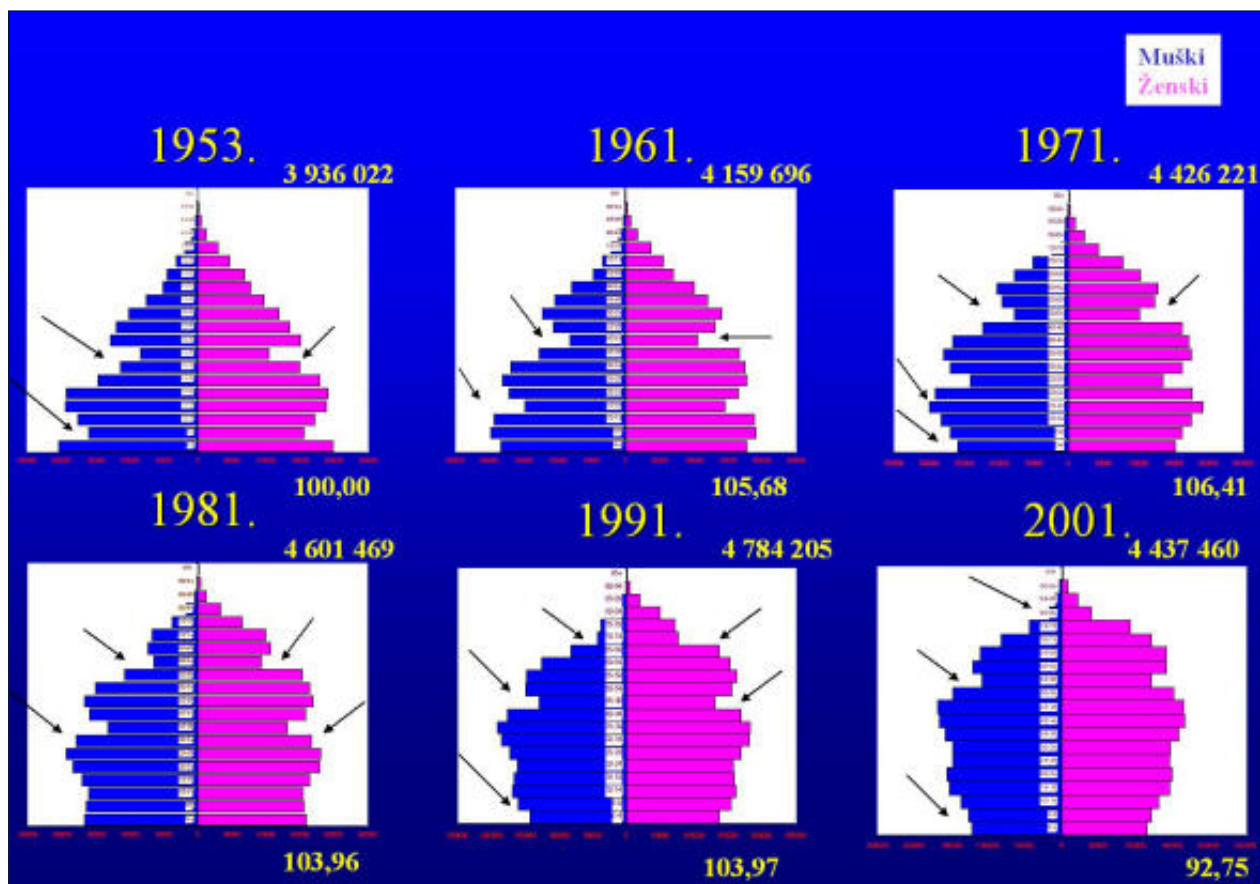

U razdoblju 1880. - 1980. godine stanovništvo Hrvatske je prošlo kroz sve etape / pod-etape Prvog demografskog prijelaza. Krajem 1980. -ih, Hrvatska ulazi u slijedeću tranzicijsku fazu, odnosno u Drugu demografsku tranziciju. (Slika 3.).

Dobno-spolna tranzicija koja je prikazana preko tzv. piramida starosti prema popisima 1953. - 2001. godine izraz je dugoročnog zajedničkog nepovoljnog djelovanja sva četiri čimbenika koja određuju ukupno kretanje stanovništva: nataliteta, mortaliteta, migracija i vanjskih čimbenika - od kojih ističemo ratna zbivanja, a koja su djelovala različitim intenzitetom u pojedinim razdobljima.

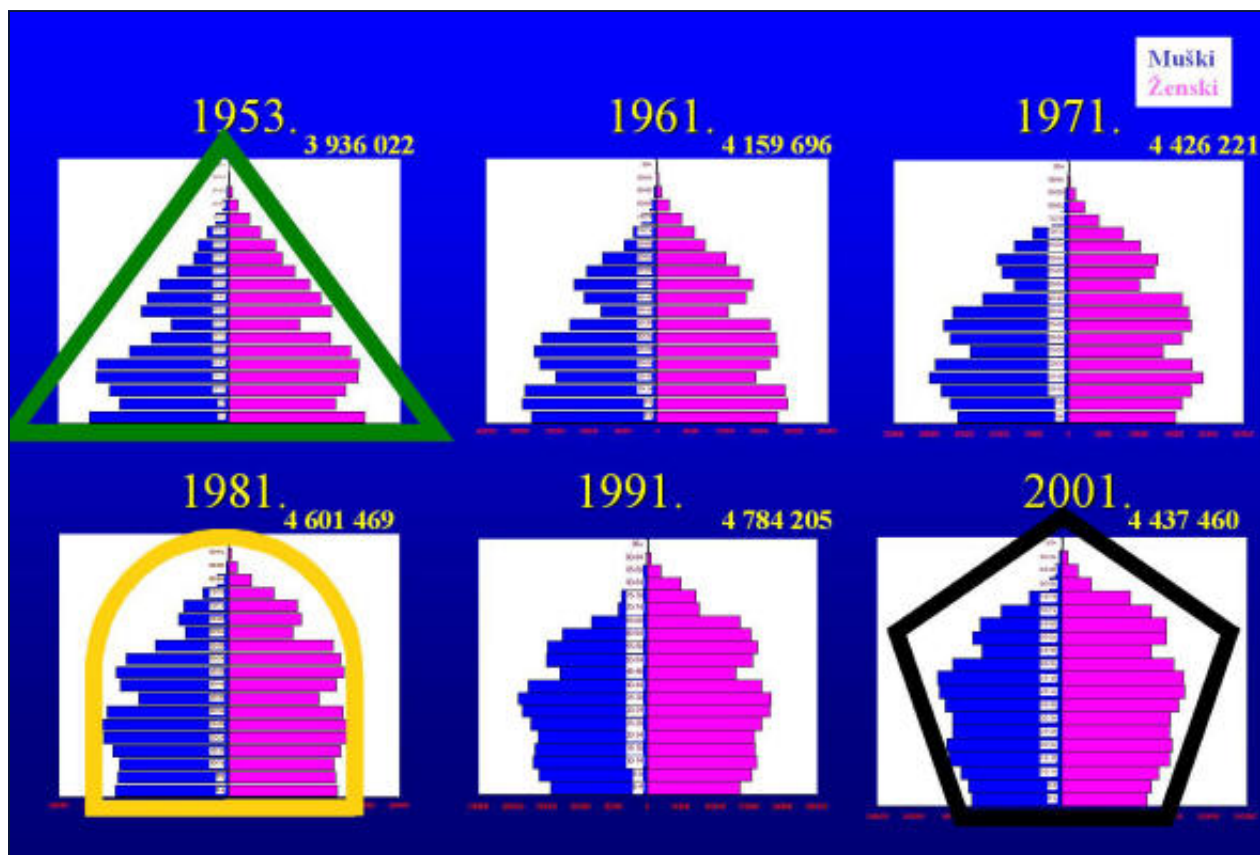
Promjene dobne strukture stanovništva uslijed emigracije i ratnih gubitaka, kao i neostvareni natalitet u ratu, ostavili su duboke tragove u obliku sužavanja, usijecanja dotične dobne skupine, stvaranjem takozvanih krnjih generacija. Smanjenje nataliteta tijekom više desetljeća uzrokom je sužavanja baze piramide, dok je starenje stanovništva povećalo udio dobne skupina srednje, odnosno starije životne dobi (Slika 4.).

Slika 4. Struktura stanovništva Hrvatske prema spolu i dobi, popisi: 1953. - 2001.

Kontinuirano smanjivanje nataliteta prisutno kroz više desetljeća, uz održanu emigraciju mladog reproduktivnog stanovništva, imalo je presudan utjecaj na oblikovanje, odnosno prijelaz dobne strukture našeg stanovništva između 1953. i 2001. godine. iz progresivnog tipa dobne strukture "piramide" iz 1953. godine, preko stagnirajućeg tipa "košnice" iz 1981. u izrazito regresivni tip dobne strukture "urne" iz 2001. godine, koja simbolizira izumiranje stanovništva naše države Hrvatske (Slika 5.).

Slika 5. Stabla života hrvatskog stanovništva

Zaključak

Demografsko zdravlje Hrvatske je ozbiljno narušeno.

Ovo je hrvatska stvarnost, koja izražava nove izbore načina i puta življenja, te formiranja obitelji.

U tom izboru prepoznaju se obilježja novije pojavnosti liberalnog individualizma, u odnosu na tradiciju koja je prethodno dominirala s poštivanjem moralnih i etičkih vrijednosti.

Kako mjerodavnima predstaviti ozbiljnost demografske situacije i njihovu suodgovornost za ne/aktualiziranje dugoročne strategije demografske obnove?!

Preporuke

Hrvatsko javno zdravstvo s ciljem svog doprinosa demografskom ozdravljenju "Lijepa naše" da opstane i ostane prepoznatljiva na karti Europe, odnosno karti svijeta, predlaže:

- razvijanje znanosti i prakse Medicinske demografije kao discipline javnog zdravstva;
- organiziranje periodičkih Hrvatskih populacijskih konferencija za sve zainteresirane iz područja znanosti, poslovanja i drugih područja od općeg interesa;
- moguće teme Hrvatskih populacijskih konferencija:
  - trendovi i obrasci fertiliteta
  - obitelji i domaćinstva
  - reproduktivno zdravlje
  - zdravlje, pobol i pomor
  - starost populacije
  - populacijska politika
  - populacija i razvoj
  - populacija i edukacija
  - populacija i okoliš
  - kvantitativne metode i modeli
  - kvalitativne metode i pristupi
  - primijenjena demografija
  - vrijednosti i norme
- uključivanje Hrvatske u "Europsku asocijaciju za populacijska istraživanja" (EAPS), koja djeluje od 1990. godine kroz "Europske populacijske konferencije" (EPC's);